

egyenesen „a világ legszebb munkahelyére” küldöm saját soraim, amelyek ugyan még az aczéli években „születtek”, de olykor ma is – felelőtlenül? – fel-felötlenek bennem:

„Mert minden a munka, a karcsú, szép fegyelem. / Furcsa kegyelem: / minden megépül itt, de semmi sem terem.”

Apáti Miklós

„Kisajátító olvasatok ellen”

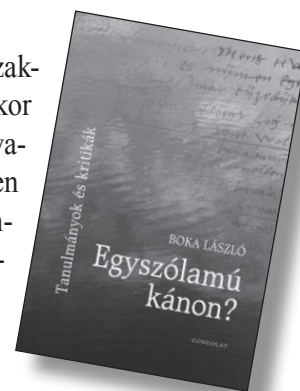
Boka László:
Egyszólamú kánon.
Tanulmányok és kritikák,
Gondolat Kiadó,
Budapest, 2012.

Vannak-e örök, minden korokon túlmutató értékek, vagy csak korok vannak, amelyek más-más értéket találnak ugyanegy szövegben? Bebizonyosodott, hogy az új olvasógenerációk számára a korabeli olvasat, élmény, „katarzis” továbbadhatatlan, hasznosíthatatlan, elveszett. Ezt az a köztes generáció tudhatja a legpontosabban, amelyiknek a tagjai a hetvenes-nyolcvanas évek irodalmi produktumait azok megjelenése idején olvasták még – s érzékelik már, hogy kedves szerzőik neve ma üresen kong az éjben, a politikai fordulat után felnőtt generáció tagjai még csak nem is hallottak róluk. Aki számon tartja, hogy mára mi minden esett ki a köztudatból az 1989 előtti másfél évtizedből – s hogy mi nem kanonizálódott már akkor sem, változatos, de jórészt éppen esztétikumon kívüli okokból (például azért, mert az úgynevezett irodalmi életet össze szokás keverni magával az irodalommal) –, csak méltányolhatja azokat a kezdeményezéseket, amelyek az újraolvasásra biztatnak vagy készítetnek, esetleg más szempontok alapján, mint amelyek nekünk voltak fontosak egykor. Az irodalomtörténeti polémia résztvevői rendszerint egymást okolják a hibás szelektációs módszerek bevezetéséért és népszerűsítéséért – bár nyilván az olvasókon múlik minden. Más helyett olvasni nem lehet – bár az igaz, hogy bizonyos történelmi periódusokban az irodalompolitikának ezt sikerült elhítenie magával, átmenetileg a tömegekkel is.

Írtak már, s bizonyára írnak is még az *Egyszólamú kánon?*-ről azzal a szakterminológiával, amelyen maga a könyv is szól; számomra, aki egy másik szakmához tartozom, fontosabb, hogy Boka tézisei nem

pusztán az irodalomelméleti szakembereknek címeztettek. Ez akkor is igaz, ha például a transzszilvanizmusról szóló s a maga nemében alapos és gazdagon dokumentált tanulmánya szűken értelmezi a terminust, amennyiben csak a tárgykör irodalomtörténeti-közírástörténeti vonatkozásait vizsgálja, noha tudjuk már (például K. Lengyel Zsolt kutatásaiból), hogy az egésznek megvolt a maga politikai, sőt pártpolitikai vetülete – ráadásul eredete is a politikumba nyúlik vissza. A tanulmány- és kritikagyűjteményben a hagyományértelmezés lehetséges pontossága, szakszerűsége, sőt, a hagyományközvetítés esélye a tét.

Boka László könyvét olvasva még a kánonkutatók olvasóborzasztó mechanizmusairól is kiderül, hogy nem pusztán a hagyomány elporlasztása érdekében találták ki őket – ahogy sokan gondolják. Az irodalomtudósnak az irodalmi – illetve a kulturális – kánon szerteágazó és szembeeszlő irányzatainak angolszász szakirodalmával kapcsolatos stúdiuimai – lásd a kötet első két tanulmányát (*Párhuzamos kánonelvek, Irodalmiság és kulturalitás*) éppen a romániai, illetve erdélyi magyar irodalom regionális értékeinek újra-fölfedezéséhez adtak támpontokat. S a kánonba besorolt erdélyi produktumokkal kapcsolatos kételyei – vagy csak termékeny kérdései, hiszen több helyütt kiderül, hogy ő is fontosabbnak tartja a jó kérdést a rossz válasznál – adott esetben az irodalomtörténeti értékelésben való rendteremtést szolgálhatják. Boka elméleti szinten a szépirodalom öntörvényűségében hisz, leginkább a „tisza esztétikumhoz” ragaszkodik, tehát a csak „képviselési” értékeknek pusztán az időleges szerepét ismeri el, másrészt viszont az 1970-es, 1980-as évek teljesítményei kapcsán tökéletesen tisztában van az „ellenállás” irodalmának akkori jelentőségével, korabeli üzenetértékével, és érzelmileg nem kíván, nem is

tudna elszakadni az akkori értelmezésektől. Bevezető tanulmányában a kánonköziség szempontjainak hasznosíthatósága mellett teszi le a voksát – az erdélyi művek elemzéseiben pedig sajátos nemzedéki tapasztalataira épít. Különösen a történelmi drámáról és Sütő András színpadi műveiről szóló tanulmányából vélem kiolvasni, hogy bár aligha tartja elképzelhetőnek a referenciáktól független olvasatot, meggyőződése szerint nem mondhatunk le az újabb jelentésrétegek föl kutatásáról.

A magam részéről módszeres *értékmentési* kísérleteknek tekintem Boka László tanulmányait, még ha kanonizált művek értékeinek viszonylagosságaira mutat is rá. Fontos vonása a könyvnek, hogy nem a XXI. század elejéről és szemszögéből néz vissza a romániai magyar irodalom kezdeteire. Szerzője úgy nyilatkozik meg (ahogy egy interjúban állította) a ki-sajátító olvasatok ellen, hogy a majdnem száz évvel

ezelőtti alapoktól mutat rá a recepció gyakran átideologizált voltára. Az elméleti következtetéseket Boka ebben a könyvében csak néhány 1989 után megjelent mű értelmezésében, értékelésében alkalmazza. Igaz viszont, hogy a vizsgált munkák több műfajt reprezentálnak, s így egyrészt az alkalmazott módszerek használható voltára elég tág körben derül fény, másrészt az is látszik, mit tekint nagyjából megkérdőjelezhetetlen értéknek ma a szerző. Önálló írás szerepel a kötetben Kovács András Ferenc költészetéről, Papp Sándor Zsigmond regényéről, Szilágyi Júlia esszéköteteiről, Kántor Lajos egyik műfajközi értekező prózájáról és Miklós Ágnes Kata irodalomtörténeti monográfiájáról. Ez utóbbi a nemzedéki nyelv-váltás egyik sajátos esetét vizsgálja, az úgynevezett harmadik Forrás-nemzedékéét, amelyhez az 1989 utáni erdélyi irányzatok közvetlenül kapcsolódnak.

Filep Tamás Gusztáv

Szicsingua, daur sámánasszony és a fiatal beteg